

УДК 371.1

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Андрєєв М.В., Маркова В.М.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради,
кафедра педагогіки та психології*

*Українська інженерно-педагогічна академія,
кафедра теорії та методики професійної освіти*

У статті розкриваються сутність понять «парадигма», парадигмальний підхід до педагогічного процесу, «толерантність» та їх зв'язок з системою сучасної освіти, яка має безпосереднє відношення до таких важливих психолого-світоглядних категорій, як менталітет і толерантність. визначено можливо системи освіти в контексті досліджуваної проблеми: зближення основних об'єднуючих факторів, підтримка діалогу культур, «примирення» різних політичних доктрин, сприяння розвитку людських контактів, розповсюдження міжнародного інноваційного досвіду в галузі освіти.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ОСНОВА СОВРЕМЕННОЙ ПАРАДИГМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Андрєєв Н.В., Маркова В.М.

В статье раскрываются сущность понятий «парадигма», парадигмальный подход к педагогическому процессу, «толерантность» и их связь с системой современного образования, которая имеет непосредственное отношение к таким важным психолого-мировозренческим категориям, как менталитет и толерантность. определено возможно системы образования в контексте исследовательской проблемы: сближение основных объединяющих факторов, поддержка диалога культур,

«примирения» разных политических доктрин, содействие развитию человеческих контактов, распространение международного инновационного опыта в области образования.

TOLERANCE AS A BASIS FOR MODERN PARADIGM OF EDUCATION

Andreev N.V., Markova V.M.

The article deals with the notions of “paradigm”, paradigmatic approach to educational process, “tolerance” and their connection with the modern education system that is closely related to such important psychological and world outlook categories as mentality and tolerance. The author defines the capacities of the education system in the context of the examined issue: affinity of main uniting factors, support of culture dialogue, “conciliation” of different political doctrines, promotion of human contact development, spread of international innovative experience in the sphere of education.

Постановка проблеми. Ідеї толерантності, толерантного виховання, педагогіки толерантності набувають все більшого визнання, поширення, розглядаються як найдієвіший засіб домогтися взаєморозуміння і злагоди між людьми, народами, країнами. Разом з тим сьогодні необхідно визнати, що проблемі виховання толерантності все ще приділяється дуже мало уваги на всіх рівнях освітньовиховної діяльності. Це відноситься і до філософії освіти, і до міждисциплінарних, і до змістових освітньо-педагогічних теорій, і до стратегічних і політичних освітніх доктрин, і до повсякденної педагогічної практики. Це обумовлює необхідність детального аналізу тієї ролі, яку могла би зіграти система освіти у вирішенні проблем формування толерантності у її суб'єктів.

Мета статі – з'ясувати основну роль освіти у навчанні, вихованні та розвитку особистості щодо формування толерантної людини.

Основна частина. У сучасному дискурсі парадигма може бути визначена як «прийнята певним науковим співтовариством модель постановки та вирішення проблеми, яка забезпечує існування наукової традиції» [1].

Будь-яка освітня парадигма базується на певних цінностях, які визначають спрямованість педагогічного процесу: на інтереси суспільства, держави або на особистість; на взаємини між його учасниками (авторитарні чи гуманістичні); на зміст освітнього процесу – знаннявий або розвиваючий. Через таку призму бінарних позицій і виявляється сутність парадигмального підходу до педагогічного процесу. Ці позиції проглядаються в усіх інваріантних компонентах педагогічного процесу: його спрямованості, цілях і результатах, взаєминах його суб'єктів, змісті, технологіях, характері відносин школи із суспільством і державою. Підкреслимо, що одна з них завжди є визначальною. У залежності від розуміння призначення освіти дослідниками виділяється ціннісні підстави, що є базовою для створення типів виховних систем. При цьому варто мати на увазі, що різні цінності можуть співіснувати в освітніх парадигмах. Однак тільки та цінність, яка складає сутність (зміст) парадигми, є визначальною.

Традиційна освітня парадигма передбачає надмірне управління процесом навчання, в якому учні цілеспрямовано засвоюють соціально задані та суспільно орієнтовані якості; регламентацію, що призводить до ігнорування внутрішнього світу особистості; монополізований вплив, обмеження ініціативи, творчості тих, хто навчається. Головна мета освіти зводиться до передачі і набуття знань, умінь і навичок в усіх галузях науки.

Сучасна школа потребує створення системи соціальних і педагогічних умов, які сприятимуть формуванню толерантних переконань, поглядів і навиків толерантної поведінки. Причому така потреба пов'язана не тільки з соціальним замовленням і особливостями сучасної ситуації в суспільстві, але й з правилами і інтересами самої дитини.

Отже в центрі уваги сучасної освіти мають бути принципи ненасилля, поваги до вільної особистості дитини, її права на власний унікальний шлях розвитку. А учитель, педагог, наставник повинен буди носієм саме таких цінностей, своєю практичною діяльністю забезпечувати реальне втілення ідей толерантності.

Сьогодні толерантність обділена увагою педагогів-теоретиків і тому рівень сформованості відповідних стратегій у випускників школи є вкрай низькими. Ця обставина пояснює всі ті численні кризи, про які

сьогодні у весь голос говорять політики, бізнесмени, економісти, вчені, воєнні, педагоги і представники багатьох інших професій. У зв'язку з цим виникає головне питання: «Чи може в принципі сфера освіти сприяти усвідомленню неминучості, безальтернативності руху людства до єднання і духовної інтеграції?» Відповідь, на наш погляд, безальтернативна і позитивна. Перш за все тому, що саме освіта має безпосереднє відношення до таких важливих психолого-світоглядних категорій, як менталітет і толерантність. Саме освіта здатна активно і цілеспрямовано формувати у людини відповідні особистісні якості. Тому сьогодні в суспільстві все більше наголошується на тому, що виховання толерантності на самих різних рівнях і формування менталітету толерантності є найважливішими стратегіями освіти ХХІ століття. Освіта за своїми технологічними можливостями стратегічно найбільш важлива і працездатна у цьому відношенні, тому що від результативності навчання, виховання і розвитку підростаючих поколінь, від інтелектуальних, духовних і моральних якостей залежить майбутнє цивілізації в цілому.

Однак, зрозуміло і те, що тільки одна освіта вирішити цю глобальну і масштабну задачу не в змозі і перш за все тому, що вона є лише частиною політичної надбудови і несе в собі всі характерні його протиріччя у той чи інший конкретний історичний період. Однак освіта в змозі викликати інтерес до проблеми формування толерантності – як у масштабах конкретної держави, так і в масштабах всієї цивілізації. Б.С. Гершунський [3], таку функцію освіти називає набатною, пояснюючи свою точку зору тим, що ігнорування держави вирішувати проблему формування толерантності може призвести до самих пагубних наслідків для майбутнього людської цивілізації.

Визначимо тепер тезово ті можливості системи освіти, які вона має для вирішення досліджуваної нами проблеми.

Ми вважаємо можливим стверджувати, що при існуючих розбіжностях цілей і засобів релігійної і світської освіти їм обом притаманні віроформуючі функції. Саме тому освіта не може бути байдужою до релігійного екстремізму і розколу, який посилюється, і конфронтації нації на підґрунті розбіжностей їх релігій.

Зважаючи на те, що освіта бере участь у трансляції накопиченого людством знання, вона повинна, на наш погляд, вносити свій вклад в обґрунтування необхідності і принципової можливості зближення основних об'єднуючих факторів, їх конвергенції та інтеграції в єдиному просторі цивілізації. Мова йде про діалог релігій на різних рівнях, їх взаємозбагачення і взаємопримирення.

Наступна теза пов'язана з тими відомими обставинами, що освіта і культура невід'ємні. На наш погляд це означає, що система освіти може активно ініціювати і підтримувати діалог культур з орієнтацією на все більшу диференціацію різних культурних компонентів та їх інтеграцію у цілісний культурний простір сучасної цивілізації. Велике значення при цьому має звернення до загальноцивілізаційного культурного фонду при скарбниці культурної спадщини людства, з якої можна здобути загальнолюдські цінності та усвідомити їх роль у створенні умов як для розвитку культури тієї чи іншої країни, так і для кожного соціуму окремо.

Освіта також тісно зв'язана з політикою, тією, яка охоплює найбільш важливі напрямки суспільно-державного і особистісного життя людей. Тому система освіти на своєму рівні аргументації може стати ініціатором «примирення» різних політичних доктрин, інтеграція яких буде сприяти безальтернативному для подальшого існування життя на планеті, мирному розвитку держав і народів, неприйняттю силових методів вирішення міждержавних, міжнаціональних конфліктів.

Наступна теза зв'язана з тим, що система освіти об'єктивно сприяє розвитку людських контактів на різних рівнях, ініціює взаємовигідне співробітництво в різних сферах діяльності людини: це туризм, спорт, розвиток універсальних лінгвістичних засобів людського спілкування, міжнаціональні фестивалі мистецтв і т.ін.

Особливо треба зазначити роль науки. Вчені, які працюють в системі освіти, повинні брати співучасть в міжнародних науково-дослідницьких проектах і технологічних розробках, які направлені на вирішення глобальних проблем і протиріч сучасної цивілізації.

Сьогодні стає все більш очевидним той факт, що без участі освіти неможливий пошук точок торкання, шляхів суміщення і стратегій розвитку цивілізації, які направлені на інтеграцію і ефективну взаємодію

соціумів, їх толерантне співіснування. Очевидно також і те, що поза освітою неможливі ні продуктивна організація, ні послідовні широко-масштабні теоретичні і прикладні дослідження щодо всієї сукупності проблем ментальності – до їх числа входить і менталітет толерантного мислення.

Наступна теза пов'язана з тією обставиною, що перед кожною окремою країною і цивілізацією в цілому стоять великі прогностичні проблеми, вирішення яких потребує залучення спеціалістів в різних галузях знань, які представляють у своїй особі світовий рівень досягнень. Існує думка [5], що в перспективі створення експертних рад з досить великої кількості глобальних проблем. Це необхідно для того, щоб у спільності людей була можливість виключити непередбачуваність дій окремих політичних лідерів на підґрунті за метою і змістом антинародних інтегрованих акцій. Нам важливо при цьому те, що в цю роботу повинні бути задіяні з різних питань і працівники освіти.

Треба також в контексті розробки стратегій формування толерантності зазначити, що для цього необхідна цілеспрямована і послідовна інтеграція правових норм функціонування різних соціумів, розробка дієвих способів упередження глобальних злочинів проти людини (це війни в різних її проявах, геноцид, тероризм і економічні злочини, між-національна ворожнеча та багато іншого).

Освіта, як невід'ємна частина громадянського суспільства повинна бути ініціатором розробки таких гуманних законів і норм права, які б могли гарантувати толерантні взаємовідношення – як на індивідуальному і суспільному рівні, так і на рівні міжнародних відношень.

Наступна теза буде зв'язана з тим, що необхідне в контексті реалізації ідеї толерантності, яку ми обговорюємо, подальше удосконалення загальнопланетарної системи інформації – унікального і ефективного засобу комунікативної взаємодії людей, спільнот людей і соціумів. Найбільш технологічно перспективною матеріальною базою толерантної взаємодії різних суспільних систем є таке інформаційне поле країн і народів, яке не знає архаїчних меж і «залізних завес», для якого не суттєві великі відстані і віддаленість його суб'єктів один від одного. Саме система освіти вводить людину в інформаційний простір такої взаємодії, формує здатність жити і працювати в світі толерантності, взаємо-

розуміння і співробітництва, сприяє підвищенню професійного рівня спеціалістів, які залучені до системи інформаційних технологій.

Одним із важливих етапів на шляху духовної взаємодії і толерантної конвергенції соціумів могла би бути діяльність по впровадженню національних освітніх концепцій і доктрин щодо розробки інваріантних освітніх ідеалів і цінностей на всіх ступенях навчання, виховання і розвитку людини. У зв'язку з цим дуже важливе систематичне навчання, узагальнення, рефлексія і розповсюдження міжнародного інноваційного досвіду в галузі освіти, яке включає проблеми цілеполягання відбору змісту освіти, його розумної стандартизації з урахуванням досягнень науки, техніки і виробництва, використання і модернізації методик викладання різних навчальних предметів, організації психолого-педагогічних і між дисциплінарних досліджень, зорієнтованих на підвищення якості освіти.

Ось такі можливості і перспективи галузі освіти у формуванні толерантного мислення. Безумовно, усі зазначені аспекти є масштабними і глобальними проблемами, реально здійснити які дуже важко. Це обумовлено тим, що відношення до глобальних проектів в соціальній сфері та її підсистемі – галузі освіти – завжди було досить обережним. Наприклад, галузь освіти дуже інерційна. І до того ж історичний досвід кожної держави свідчить про величезні складності реалізації на практиці самих зовні позитивних новацій, які посягають на укорінені стереотипи. Однак зазначена проблема є і вирішувати її необхідно.

Висновок. Толерантність є найважливішою категорією і проблема розробки стратегій толерантного мислення сьогодні є дуже актуальною велику роль в цьому процесі повинна зіграти система освіти. Це обумовлено тим, що ця система має реальну можливість вносити вклад в процес зближення і діалогу різних релігій, а також діалогу культур, може і повинна ініціювати розвиток людських контактів на різних рівнях, впливати на розробку правових норм і найважливіших політичних рішень, на подолання міждержавних, міжнародних і інших протиріч. Таким чином, на систему освіти і педагогів покладається велике навантаження з побудови нових відносин у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гершунський Б.С. Толерантність в системі ціннісно-цільових пріоритетів освіти // Педагогіка. – 2003. 1. – С. 3-10.
2. Гершунський Б.С. Толерантність як необхідне умови виживання і прогресивного розвитку цивілізації. – М.: Изд-во УРАО, 2001. – 378 с.
3. Зинченко В.П. О цілях і цінностях освіти. // Педагогіка. – 1997. № 5. – С. 10-15.
4. Колесникова І.А. Педагогічні цивілізації і їх парадигми. // Педагогіка. – 1995. – № 6. – С. 71-76.
5. Коржуев А.В., Попков В.А., Кудзієва Н.Ю. Толерантність як компонент педагогічної культури викладача вузу // Педагогіка. – 2003. – № 5. – С. 15-20.
6. Освіта в пошуках людських значень. // Під ред. Е.В. Бондаревської. Ростов-на-Дону, 1995. – 467 с.
7. Толерантність і згода. // Під ред. Тишкова В.А. і Солдатової Г.У. – М.: Владис, 1998. – 215 с.